

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย
ชุมชนบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

A participatory action research for developing method of refuse disposal
in Ban Donsak village, village number 3, Krai Klang sub-district,

Kong Kai Lat district, Sukhothai

สิทธิศักดิ์ บุญลอย และคณะ¹ และพึงรัก รียะขัน^{1*}

Sittisak Bunloi and grub¹, and Pungrak Riyakhan^{1*}

¹ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (โครงการจัดตั้งคณะสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

*Corresponding author. E-mail: pungrakriyakhan@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ของปัญหาการจัดการขยะภายในชุมชน และเพื่อหาแนวทางการจัดการขยะโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือแกนนำชุมชน และอาสาสมัครจากกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจชุมชน การสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ และการจัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนสักมีการกำจัดขยะโดยใช้วิธีการเผาก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศและส่งกลิ่นเหม็น มีขยะจำนวนมากบริเวณริมสองฝั่งของถนน เนื่องจากชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องวิธีการคัดแยกขยะ ไม่มีถังขยะสำหรับคัดแยก ทั้งขยะไม่เป็นที่ ไม่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่วนแนวทางการจัดการขยะโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเริ่มจากกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ความรู้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับวิธีการคัดแยกขยะ ทำถังขยะสำหรับใช้คัดแยกแบบง่ายซึ่งใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นที่สามารถทำได้เอง ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยกันรักษาความสะอาดและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน การวางแผนกระบวนการดำเนินงานร่วมกันโดยการจัดทำโครงการใส่ใจทิ้งขยะใส่ถัง การประเมินผลโครงการพบว่า ชาวบ้านให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา จำนวนขยะในชุมชนลดลง คนในชุมชนบ้านดอนสักเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย

Abstract

This research aims to study a situation of refuse disposal problems within the community and to seek method of refuse disposal by using the villagers' participation. Target population is 15 people of community leaders and volunteers from different communities. Research instruments are community survey forms, focus group discussion, interview, problem solving project. Data were analyzed descriptively.

According to the results, it was found that the villagers disposed garbage in their community by burning openly, which could create air pollution and bad odors. Moreover, there was a great amount of garbage along the roadside since the villagers lacked knowledge of waste separation, waste sorting bin, trash habit, and community environmental realization. In terms of

refuse disposal by using the villagers' participation, at the beginning, the villagers ought to be inspired for participation. It is also useful to provide the villagers the knowledge of waste separation and how to make hand-made waste sorting bins from local materials. Moreover, the realization of cleanliness and community environmental preservation should be publicized, including planning the process of participating in the project of throwing trash in the bin. Regarding project evaluation, the villagers provided their cooperation with the activity of problem solving project. In addition, the garbage in communities has been decreased, and people in Ban Donsak village realized on participating in the process of refuse disposal.

บทนำ

เนื่องจากความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของภาคอุตสาหกรรมและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร เป็นเหตุให้หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นไม่สามารถดูแลและให้บริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง เช่น ที่อยู่อาศัยและการสุขาภิบาล พื้นที่การเกษตร ที่อยู่อาศัยโดยรอบก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการบริโภคอาหารและวัตถุดิบต่างๆ ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมเร่งการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคให้มากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน จึงเป็นสาเหตุให้เกิดเศษสิ่งของเหลือจากการใช้ ได้แก่ พลาสติก โฟม กระจก ภาชนะบรรจุอาหาร มีปริมาณมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอย ซึ่งผลพวงเหล่านี้ทำให้มีปริมาณขยะจำนวนมากส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง และนับเป็นปัญหาสำคัญอย่างมากของชุมชนที่ต้องได้รับการจัดการและแก้ไข (ดวงใจ ปินตามูล, 2555)

จากปัญหาของขยะมูลฝอยที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนโดยตรงทั้งในชุมชนเมืองและชนบททำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีความตระหนักในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยโดยอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย และการปลูกฝังจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมแก่ชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในแต่ละชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการขยะ เพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และเกิดจิตสำนึกที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยซึ่งประชาชนในชุมชนมีอิทธิพลในการกระตุ้นจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเรื่องขยะมูลฝอยชุมชน โดยเริ่มจากการให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบเพื่อรองรับปัญหาขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้นทุกวันแต่การจัดการขยะมูลฝอยที่ครบวงจรมีต้นทุนสูงมาก ดังนั้นประชาชนในชุมชนจึงควรมีความตระหนักในการลดปริมาณขยะมูลฝอยมากกว่าการพึ่งพาการกำจัดขยะมูลฝอยจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ทำอย่างไรที่จะรณรงค์ให้ประชาชนในชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคตมาร่วมกันคิดหาวิธีการและแนวทางในการแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงความจำเป็นและความเป็นไปได้ในการบริหารจัดการขยะเพื่อเลือกแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุด ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้ประชาชนในชุมชนเห็นคุณค่าและเกิดจิตสำนึกในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และร่วมด้วยช่วยกันในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ให้เหลือน้อยที่สุดการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยการคัดแยกขยะตามประเภท การนำขยะสะอาดมาสร้างสิ่งประดิษฐ์ การนำขยะเปียกมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพลดปริมาณการใช้บรรจุภัณฑ์ การเลือกใช้วัสดุที่ย่อยสลายง่าย และการทิ้งขยะให้ถูกที่ เป็นต้น ชุมชนจึงต้องมีการสร้างข้อตกลงหรือสัญญาประชาคมของชุมชนทุกท้องถิ่นทุกหมู่บ้านในการปฏิบัติการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการขยะมูลฝอย ให้เป็นแนวทางเดียวกัน (อัจฉรา อัครจุฑาลย์, 2553)

จากการทำสนทนากลุ่ม ร่วมกับทีมวิจัยชุมชนบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2559 เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาในชุมชน พร้อมทั้งการที่ได้ลงไปศึกษาชุมชนแล้วพบว่าชุมชนบ้านดอนสักประสบปัญหามากมายซึ่งบางปัญหาเป็นปัญหาใหญ่ที่ชาวบ้านเดือดร้อนกันมากและมีปัญหาเล็กๆ ตามมา ซึ่งจากความคิดเห็นของชาวบ้านได้นำเสนอปัญหาหลายเรื่อง จากการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน สามารถสรุปปัญหาหลัก

ที่ได้ดังนี้ คือ ปัญหาหนี้สิน ปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อครอบครัว ปัญหาผู้สูงอายุ และปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งปัญหาในแต่ละข้อที่กล่าวมาต่างเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องการการแก้ไข และทีมวิจัยมีความคิดเห็นตรงกันว่าเป็นปัญหาขยะเป็นปัญหาที่จำเป็นเร่งด่วน ควรต้องได้รับการแก้ไข และเป็นปัญหาที่ไม่เกินขีดความสามารถของคนในชุมชนจึงได้เลือกประเด็นปัญหาขยะ เพราะจากการสำรวจไม่ว่ามองไปทิศทางไหนในชุมชน ก็จะมีแต่ขยะเพราะขยะมีปริมาณเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมีภาระในการรองรับขยะที่ไม่เพียงพอต่อชาวบ้าน ไม่มีกระบวนการคัดแยกขยะและไม่มีบุคลากรในการรับซื้อขยะ จากความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมาคณะผู้วิจัยและทีมวิจัยจึงเห็นตรงกันว่าควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เพื่อนำแนวทางที่ได้จากการศึกษาไปวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านขยะของชุมชนบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย โดยศึกษาสถานการณ์ของปัญหาในการจัดการขยะภายในชุมชน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและหาแนวทางการจัดการขยะเพื่อให้ชาวบ้านสามารถจัดการกับขยะในบ้านเรือนของตน และรักษาความสะอาดภายในชุมชนได้ โดยผู้วิจัยเป็นผู้สนับสนุนให้ชุมชนเกิดการค้นหาปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ วางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหา และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศจังหวัดสุโขทัยเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของปัญหาในการจัดการขยะภายในชุมชนบ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อหาแนวทางการจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทราบถึงสถานการณ์ของปัญหาในการจัดการขยะภายในชุมชนบ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย
2. ทราบแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนบ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศจังหวัดสุโขทัย
3. สามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการจัดทำโครงการเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษของบ้านดอนสักตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยโดยความร่วมมือของชุมชนและแนวทางแก้ไขปัญหามลพิษในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนในบ้านดอนสักจังหวัดสุโขทัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในด้านเนื้อหาของการศึกษาครั้งนี้โดยการศึกษาการจัดการขยะมูลฝอยโดยความร่วมมือของชุมชนและแนวทางแก้ไขปัญหามลพิษในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของชุมชนในเขต บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลางอำเภอกงไกรลาศจังหวัดสุโขทัย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาในเขต บ้านดอนสักหมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศจังหวัดสุโขทัย

3. ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มเป้าหมายที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัยทั้งหมด 15 คน ซึ่งประกอบด้วยแกนนำชุมชน และอาสาสมัครจากกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย บ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นระเบียบวิธีหลักในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยของหมู่บ้านดอนสัก โดยมีขั้นตอนของการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. การออกแบบการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. ขั้นตอนการวิจัย
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีผลประโยชน์ร่วมเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ขั้นการศึกษาบริบทพื้นที่ที่จะทำการศึกษาคือ บ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย และประสานงานกับผู้นำชุมชน พร้อมทั้งสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อชาวบ้านและหาทีมวิจัยร่วมในชุมชน
2. ขั้นตอนการกำหนดปัญหา คือ จัดทำ Focus group ร่วมกับทีมวิจัยชุมชนบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาในชุมชนว่าในชุมชนมีปัญหาในด้านใดบ้าง และทำการสรุปคำถามหรือกำหนดหัวข้อปัญหาที่จะทำการวิจัย โดยการอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพ และเกิดความเข้าใจ
3. ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย คือ การจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน และออกแบบเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งระบุว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนผู้วิจัยจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย โดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดขึ้นนอกเหนือหรือไม่ โดยชุมชนนั้นจะเข้ามามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่
4. ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างกระบวนการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามแก่ประชาชนในชุมชนบ้านดอนสัก เพื่อทราบถึงการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย และคณะร่วมวิจัยที่มีส่วนร่วมทำการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย
5. ขั้นการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียง เป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ต่อสาธารณชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือประชาชนที่สนใจเข้าร่วมประชุม เพื่อดำเนินการวางแผนงานตามลำดับขั้นตอน และคณะร่วมวิจัย เป็นจำนวนทั้งสิ้น 15 คน ซึ่งประกอบด้วยแกนนำชุมชน และอาสาสมัครจากกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจงเฉพาะบุคคลที่สามารถเข้าร่วมและมีเวลาในการดำเนินการวิจัยร่วมกัน

ขั้นตอนการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ตามวงจร PAOR ของ Kemmis และ McTaggart

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน ผู้วิจัยใช้เทคนิคกระบวนการเอไอซี โดยได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ แผนการดำเนินงานวิจัย และขอความร่วมมือกันวิเคราะห์ปัญหาขยะ และแจกแบบสัมภาษณ์ ให้ผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อเขียนรวบรวมความคิดของตนเองและระดมความคิดเห็น ตลอดจนเสนอปัญหาขยะในชุมชน ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้แต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็น ได้อย่างอิสระ และนำเสนอปัญหา เพื่อสรุปประเด็นปัญหา และใช้เทคนิค SWOT ในการหาจุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชนบ้านดอนสัก เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำไปกำหนดเป็นแนวทางในการจัดการขยะในชุมชน จากนั้นจึงร่วมกันกำหนดกิจกรรม โครงการเพื่อการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย

ขั้นตอนที่ 2 ลงมือปฏิบัติการ จัดเวทีประชาคมชี้แจงเรื่องการทำโครงการแก่ชาวบ้านและขอความร่วมมือ เพื่อวางแผนการจัดทำกิจกรรมโครงการเพื่อพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย และมอบหมายให้ ผู้ร่วมวิจัยและผู้รับผิดชอบโครงการแต่ละกลุ่มได้ลงมือปฏิบัติการตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในโครงการ พร้อมทั้งการสังเกต จดบันทึก เก็บข้อมูลต่างๆ ด้วยเครื่องมือที่สร้างไว้

ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นสังเกตผล ผู้ร่วมวิจัยได้นำผลจากการดำเนินโครงการ และสภาพขยะภายในชุมชน ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึก ภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหว ระหว่างปฏิบัติการและหลังปฏิบัติการ นำเสนอในการประชุมร่วมกัน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผลการดำเนินงาน จากการลงมือปฏิบัติการตามแผนหรือกิจกรรมที่วางเอาไว้ และนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนผล เป็นการจัดข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มาจัดระบบหมวดหมู่ โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ร่วมวิจัย ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาจุดเด่น จุดด้อย จากการดำเนินงาน และวางแผนในการแก้ไขการดำเนินงานต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ มีเครื่องมือในการศึกษาวิจัย คือ การทำ Focus groupการทำงานร่วมกัน (AIC) แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม การทำ SWOT และการทำเวทีประชาคม ที่นำมาใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. การทำ Focus group เพื่อใช้พูดคุยกันระหว่างคณะร่วมวิจัย เกี่ยวกับปัญหาในชุมชนว่าในชุมชนมีปัญหาในด้านใดบ้าง และทำการสรุปคำถามหรือกำหนดหัวข้อปัญหาที่จะทำการวิจัย
2. แบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมประชุม ที่เขียนรวบรวมความคิดของตนเองและระดมความคิดเห็น ตลอดจนเสนอปัญหาขยะในชุมชน
3. แบบสอบถาม เพื่อทราบถึงการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยและความพึงพอใจของชาวบ้านในโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน
4. การทำ SWOT เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยภายในหมู่บ้านเพื่อใช้ในการทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง ของการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชนและโอกาส และอุปสรรค ของการจัดการขยะมูลฝอยภายนอกหมู่บ้าน เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำไปกำหนดเป็นแนวทางในการจัดการขยะในชุมชนครั้งนี้

ผลการวิจัย

จากการวิจัยสรุปได้ว่า สถานการณ์ปัญหาการจัดการขยะภายในชุมชนบ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย มีการจัดการปัญหาขยะภายในชุมชนโดยใช้วิธีการเฝ้ามากที่สุด ซึ่งทำให้มีปัญหาดูตามมาคือขยะทำให้เกิดมลพิษทางอากาศและส่งกลิ่นเหม็น นอกจากนี้ชาวบ้านบางส่วนยังใช้วิธีทิ้งขยะบริเวณที่รกร้างและริมถนน ซึ่งจากการ

วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ไม่มีถึงขยะสำหรับคัดแยกขยะ ชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องวิธีการคัดแยกขยะและชาวบ้านทิ้งขยะไม่เป็นที่ ชาวบ้านไม่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ในส่วนของแนวทางในการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะภายในชุมชนประกอบด้วย 1. หน่วยงานภาครัฐ เช่น อบต. หรือ สาธารณสุขควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะให้กับชาวบ้านและจัดหาถังขยะมาตั้งไว้บริเวณหมู่บ้าน 2. ชาวบ้านเองควรตระหนักเรื่องการคัดแยกขยะก่อนจะทิ้งลงถัง และ 3. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีมาตรการมาดูแลปรับเงินคนที่ทิ้งขยะไม่เป็นที่

เมื่อได้แนวทางดังกล่าวแล้วคณะวิจัยได้ดำเนินการต่อโดยการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย โดยแกนนำเข้าไปกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมมือกัน ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยการส่งเสริมให้ความรู้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับวิธีการคัดแยกขยะ และทำถังขยะสำหรับใช้คัดแยกแบบง่ายๆ ซึ่งใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นและสามารถทำได้เอง รวมทั้งทำการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการช่วยกันรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม ซึ่งถ้าหากชาวบ้านร่วมมือกันและเห็นความสำคัญของปัญหาขยะที่เกิดขึ้น จะทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยลดลงได้ จึงได้นำแนวทางที่ได้จากการศึกษา จัดทำเป็นโครงการขึ้นมาเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นโครงการที่ให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การหาหนทางในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เกิดการเป็นโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยภายในชุมชน โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการใส่ใจ ทิ้งขยะใส่ถัง” ซึ่งมีกิจกรรมอบรมให้ความรู้เบื้องต้นในการคัดแยกขยะอย่างถูกวิธี กิจกรรมจัดทำถังขยะร่วมกับชาวบ้าน เป็นการทำถังขยะที่ใช้คัดแยกขยะแบบง่ายๆ ซึ่งใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นและสามารถทำได้เอง กิจกรรมจัดตั้งถังขยะบริเวณสถานที่สำคัญ เช่น หน้าคุ้ม วัด โรงเรียน เพื่อไม่ให้เกิดขยะมาทำลายภูมิทัศน์ภายในชุมชน ทั้งนี้คณะผู้วิจัยและแกนนำชาวบ้านได้มีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน เมื่อได้ดำเนินโครงการแล้ว คณะผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามความพึงพอใจจากชาวบ้านที่ได้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งจากการประเมินผลโครงการพบว่าคนในชุมชนมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการดังกล่าว ชาวบ้านรู้จักวิธีการคัดแยกขยะได้ด้วยตนเอง ซึ่งส่งผลทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนได้ลดลง ทั้งนี้หากคนในชุมชนบ้านดอนสักและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนบ้านดอนสัก

การอภิปรายผล

ชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนสักนั้นจะมีการจัดการขยะในแบบดั้งเดิม คือ ใช้วิธีการเผาเป็นการกำจัดขยะ ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศทั้งควันและกลิ่น และไม่มีมีการคัดแยกขยะอย่างจริงจังก่อนจะนำมาเผา ทำให้เกิดกองขยะสะสมที่เกิดจากการเผาไหม้ไม่หมด เช่น เศษขวดแก้ว กระจก เมื่อเกิดการสะสมมากขึ้นทำให้เกิดเป็นขยะกองใหญ่ทำให้ภูมิทัศน์บริเวณรอบๆ เสื่อมโทรม ปัญหาที่พบได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือปัญหาที่รองรับขยะมูลฝอยของครัวเรือนมีจำนวนไม่เพียงพอ กลายเป็นปัญหาอย่างอื่นตามมาโดยเฉพาะการกระจายของขยะมูลฝอยเต็มไปทั่วพื้นที่สาธารณะ ดังนั้น จึงให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมปัญหาขยะในชุมชน โดยการทำการคัดแยกขยะในครัวเรือนอย่างจริงจัง และช่วยกันทำถังขยะที่ใช้แยกขยะในบ้านเรือนของตนเอง เพื่อควบคุมปัญหาขยะที่เกิดขึ้น สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยเริ่มจากการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีแกนนำชุมชนเข้าไปกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมมือกัน พัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยการส่งเสริมให้ความรู้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับวิธีการคัดแยกขยะ และทำถังขยะสำหรับใช้คัดแยกแบบง่ายๆ ซึ่งใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นที่สามารถทำได้เอง รวมทั้งทำการ ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยกันรักษาความสะอาดและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน จึงจะทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยลดลง ส่วนแนวทางที่ได้นำมาวางแผนกระบวนการดำเนินงานร่วมกัน ได้แก่ จัดทำโครงการใส่ใจ ทิ้งขยะใส่ถังขึ้น กิจกรรมประกอบด้วย 1. อบรมให้ความรู้เบื้องต้นในการคัดแยกขยะอย่างถูกวิธีให้กับชาวบ้าน 2. กิจกรรมจัดทำถังขยะร่วมกับชาวบ้าน และ 3. จัดตั้งถังขยะบริเวณสถานที่สำคัญ เช่น หน้าคุ้ม วัด โรงเรียน จากการประเมินผลโครงการพบว่าชาวบ้านให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ชาวบ้านมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการอยู่

ในระดับที่มากที่สุด ซึ่งหลังจากที่ได้เข้าไปกระตุ้นแล้วนั้นจำนวนขยะในชุมชนลดลง คนในชุมชนบ้านดอนสักเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย โดยได้นำกิจกรรมและโครงการต่างๆ ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างคณะผู้วิจัยและคนในชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการนำไปปฏิบัติใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชนบ้านดอนสักต่อไป

ในส่วนของแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชนเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่จะเข้ามามีส่วนช่วยในการสนับสนุนและเข้ามาดูแลอย่างใกล้ชิด จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน โดยการจัดเวทีประชาคมเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดปัญหาภายในชุมชนให้หมดไป ดังนั้นชุมชนจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการแก้ไขและพัฒนา โดยนำแนวทางการส่งเสริมให้ความรู้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับวิธีการคัดแยกขยะ ไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสามารถที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนก่อนการลงพื้นที่ทำการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แน่ชัด
2. กระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเอง เพื่อให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชน เพื่อศึกษาปัญหาและเป็นแนวทางในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน
2. ควรศึกษาวิธีการจัดการขยะมูลฝอยที่นอกเหนือจากการวิจัยครั้งนี้มาทำการศึกษาเพิ่มเติม เป็นต้น ซึ่งจะเพิ่มพูนความรู้อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปพัฒนาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป
3. ควรมีการวิจัยแบบต่อเนื่องในชุมชน เพื่อเป็นการสำรวจปัญหา และประเมินผลการดำเนินงาน อีกทั้งเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนางานวิจัยให้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- การบริหารจัดการธนาคารขยะรีไซเคิล ภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://sustainable.kmutt.ac.th/wp-content/uploads/2012/10/RECYCLABLE-WASTE-BANK-MANAGEMENT-SYSTEM-WITHIN-KMUTT.pdf> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 23 ตุลาคม 2559).
- กระทรวงสาธารณสุข. พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.moph.go.th/ops/minister_06/Office2/public%20health%20law.pdf (วันที่สืบค้นข้อมูล: 16 พฤศจิกายน 2559).
- กรมควบคุมมลพิษ. สถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2555. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.pcd.go.th/public/News/GetNewsThai.cfm?task=lt2009&id=16848> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 16 พฤศจิกายน 2559).
- จรัส ภูเขียว. ประธานคุ้ม คุ้มที่ 8 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. สัมภาษณ์. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- เฉลิมขวัญ นวลคำ. เจ้าของร้านค้าชุมชนบ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. สัมภาษณ์. 25 กุมภาพันธ์ 2560.

- ขึ้น จันทร์หอม. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 4 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- ณรงค์ ไกรกิจราษฎร์. ครูโรงเรียนวัดดอนสักมิตรภาพที่ 231. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- ดวงใจ ปินตามูล. (2555). *การจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโสก อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์*. รายงานการวิจัย สาขาวิชาการบริหารการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ทองพูน เกิดโพ. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 5 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- เทียน ศรีบผา. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 6 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- ทองคำ เข้มทองคำ. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 2 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- ธันญา กันไทย. ชาวบ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 24 กุมภาพันธ์ 2560.
- ประทีน บัวเฟื่อน. ผู้ใหญ่บ้านดอนสัก หมู่ที่ 3 ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 24 กุมภาพันธ์ 2560.
- ปรีดา แยมเจริญวงศ์. (2532). *การจัดการขยะมูลฝอย*. ขอนแก่น : ภาควิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิชิต พลอมาตย์. (2541). *การส่งเสริมการคัดแยกขยะโดยครัวเรือน*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). *นโยบายและกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ห.ส.น. ไทย-อนุเคราะห์ไทย.รวบรวมผลงานเทศบาล รางวัลเทศบาลน่าย่อยอย่างยั่งยืนประจำปี. (๒๕๕๕). สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- รจนา ยิ้มพิมพ์ประสิทธิ์. เจ้าของร้านค้าในหมู่บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 24 กุมภาพันธ์ 2560.
- ละม้าย โตเทียม. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 1 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- ลำจวน แก้วพงษ์. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 7 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- สุเทพ ศรีบผา. สารวัตรกำนันตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 24 กุมภาพันธ์ 2560.
- สำราญ ไกรกิจราษฎร์. ประธานคุ่ม คุ่มที่ 3 บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัด สุโขทัย. *สัมภาษณ์*. 25 กุมภาพันธ์ 2560.
- สุนิรัตน์ ยิ่งยืน และคณะ. (2556). *การวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการจัดการธนาคารขยะของชุมชนบ้านหัวหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัย โครงการวิจัยเพื่อชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสมา เดชวิลัย. (2553). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่องการจัดการขยะในชุมชนศิวนคร ตำบลท้ายบ้านใหม่ อำเภอมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ*. รายงานการวิจัย สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

สุภาพร เนียมหอม. (2543). ประชาคมเมืองกับการจัดการขยะมูลฝอย ศึกษาเฉพาะกรณีเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ออต ทักท้วง. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดอนสัก ตำบลไกรกลาง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย. สัมภาษณ์. 24 กุมภาพันธ์ 2560.

อัจฉรา อัครจุฑกุลชัย และคณะ. (2553). การบริหารจัดการขยะและเทคโนโลยีที่เหมาะสมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน.

รายงานการวิจัย โครงการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.

อภิญา กังสนารักษ์. (2544). รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา.

กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรุณรุ่ง บุญนันทพงศ์. (2549). ไม่ใช่เรื่องง่ายกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร, 19(1):

26.

อมรวิชัย นาคทรัพย์ และดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว. (2541). การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. บทความประกอบการ

ประชุมปฏิบัติการเรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อนงค์ฤทธิ์ แข็งแรง, เกียรติศักดิ์ ศรีประทีป, กริสน์ ชัยมูล, และนิตา ศิลแสน. (2549). แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยของ

จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.